

Kort nieuws

enkele interessante resultaten en vondsten uit de bosreservaten

Kris Vandekerkhove

Zoals elk jaar sluiten we de nieuwsbrief af met een aantal korte berichten. Waar dat relevant is hebben we er dit keer ook wat literatuurverwijzingen aan toegevoegd. Voor de geïnteresseerde lezer die zich verder in het onderwerp wil verdiepen...

Boommarters houden (nog altijd) van bosreservaten

Al een paar jaar worden overal in Vlaanderen gerichte zoekacties naar boommarters opgezet. Daarbij worden in geselecteerde gebieden fotovallen met lokstoffen opgesteld. Via deze methode kon eerder al boommarter worden vastgesteld in de Voerense bosreservaten (zie een vorig nummer), en dit voorjaar was het ook 'prijs' in Meerdaalwoud. Dit grote, structuurrijke bos met zijn vele oude en holle bomen is uiterst geschikt voor boommarters, alleen waren er nog altijd geen zekere waarnemingen van deze soort. Maar nu dus wel: in het bosreservaatsdeel Mommedeel, in het noordoosten van het boscomplex werd een boommarter op de gevoelige plaat vastgelegd. Een opsteker voor de marteronderzoekers! Die hadden ook minder goed nieuws: langs de Weimansstraat in Sinaai, naast het gekende boommarter-bosreservaat de Heirnisse werd voor de derde keer een boommarter doodgereden. Nochtans is er al jaren sprake van om hier structurele maatregelen te nemen om dit traject zowel voor mensen als voor dieren veiliger te maken. Voor deze boommarter komen ze alleszins te laat...

Gouwy J., Van Den Berge K., Berlengee F. & Vansievenant D. (2012) INBO-marternieuws 8

Libellen in het Pijnven

Bij de inventarisatie voor het beheerplan van de bosreservaten in Pijnven en omgeving werd ook het Pijnven zelf naar libellen geïnvventariseerd. Niet minder dan 23 soorten werden waargenomen waaronder tengere pantserjuffer, koraaljuffer, venwitsnuit, tangpantserjuffer, weidebeekjuffer en smaragdlibel. Dit wijst er op dat het ven qua libellen zeker zeer waardevol is, en een hoog potentieel heeft. Het ven ligt in een zone met gericht beheer. In het nieuwe beheerplan zullen een aantal concrete maatregelen worden voorzien om de natuurwaarde van het ven verder te verbeteren.

Voor u en mij een groot uitgevallen eekhoorn, maar de kenners zijn formeel: dit is een boommarter, vastgelegd met een fotoval in Meerdaalwoud.

Venwitsnuitlibel

De Bechsteins vleermuis is een zeer zeldzame soort van structuurrijke oude loofbossen. Het Jongenbos is voor deze soort een heel belangrijke uitvalsbasis.

Vleermuizen in Jongenbos en Kolmont

In Haspengouw is in 2011 een intensief onderzoek uitgevoerd naar Bechsteins vleermuis. In een vorige nieuwsbrief lieten we al weten dat de structuurrijke loofbossen van het bosreservaat Jongenbos een belangrijke biotoop vormen voor deze zeer zeldzame soort. Bij het huidige onderzoek werd een uitgebreide vangstcampagne opgezet met mistnetten. In de zomer werden zo een 12-tal structuurrijke bossen onderzocht op aanwezigheid van Bechsteins vleermuis. Daarnaast werden in de nazomer een aantal dieren gevangen bij de kalkgroeven van Riemst en Vechmaal waarvan 19 dieren gezenderd werden en gevolgd. Dat leverde nog zeven extra kolonies op,

naast één kolonie die in de zomer al gevonden was. In totaal werden 9 zomerkolonies gevonden. Daarbij kon op twee plaatsen effectief ook voortplanting worden vastgesteld. Eén daarvan was het Jongenbos. Het telemetrisch onderzoek toonde aan dat de Bechsteins vleermuizen tot 21 km ver vliegen van hun zwermplaatsen bij de mergelgroeven naar hun kolonieplaatsen. In de marge van dit onderzoek werden ook andere soorten gevonden. Zo werd er een ingekorven vleermuis gevangen in het bosreservaat Hasselbos en een bosvleermuis in het Kolmontbos. Deze zeer zeldzame soort van waardevolle oude loofbossen werd ook al eerder gevonden in de bosreservaten Kluisbos, het Joseph Zwaenepoelreservaat (Zoniënwoud) en Meerdaalwoud. Tijdens dit onderzoek werd trouwens de eerste kraamkolonie van de bosvleermuis in Vlaanderen gevonden in een privédoorn in de buurt van Sint-Truiden.

Janssen R. & Dekeukeleire D. (2011) Bechsteins vleermuis in Limburg, indicator voor oude bossen en boomgaarden. LIKONA-jaarboek 2011, 66-75

Een everzwijn in het bosreservaat Everzwijnbad (Meerdaalwoud).

Everzwijnen in ... Everzwijnbad

Eén van de bosreservaten in Meerdaalwoud heet Everzwijnbad. Nu zaten er vroeger veel everzwijnen in het Meerdaalwoud. Zeker in de periode van Engelbert van Arenberg, een verwoed jager. Hij kreeg zelfs boetes omdat hij zich niet hield aan een keizerlijke ordonnantie uit 1781, die loslopende everzwijnen verbood in heel de Oostenrijkse Nederlanden. Kort daarna kregen de hertogelijke everzwijnen een onderkomen in het kilometerslang ommuurde karmelietenklooster van Savenel aan de zuidrand van het bos (Baeté et al., 2007). In 1828 liet Engelbert alle grootwild echter elimineren na een dodelijk incident. Sindsdien zijn everzwijnen enkel nog occasionele gasten in het bos. De laatste werden geschoten in 1957. De dichtstbijzijnde populatie bevindt zich momenteel in de buurt van Waver. Nu en dan komt er van daar uit eentje overgestoken. In 1994 was er een waarneming ter hoogte van de Veldkant van de Renissart. In 2006-2007 maakte een everzwijn herhaaldelijk gebruik van het ecoduct, om nadien terug te verdwijnen (zie ook vorige nieuwsbrieven). Bij het boommarteronderzoek (zie hierboven) werden er dit voorjaar allerlei dieren 'geflitst': eekhoorns en reeën uiteraard, maar in het bosreservaat Everzwijnbad stond voorwaar ook een everzwijn voor de lens. Nu nog een bad... Het everzwijn is duidelijke-

lijk aan een opmars bezig in Vlaanderen (dat hoeven we u niet te vertellen), en ook in de bosreservaten trouwens. Van oudsher is er een vaste populatie in de Voerense bosreservaten. Enkele jaren terug waren ze al gevonden in Pijnven, Lanklaarderbos en Pietersembos (Limburg) en in het bosreservaat Vloetenveld (West-Vlaanderen). Nu duiken ze regelmatig op in het Zoniënwoud, en recent werden ook sporen gevonden in de bosreservaten van Noord-Oost Limburg: Jagersborg en Grootbroek.

Baeté H, Christiaens B, De Keersmaecker L, Esprit M,, Van de Kerckhove P, Vandekerckhove K, Walley R (2007) Monitoringprogramma Vlaamse Bosreservaten – Bosreservaat Pruikenmakers – Basisrapport – INBO.R.2007.44

Scheppers T. & Casaer J. (2012). Overzicht van mogelijke telmethoden voor everzwijn - Een literatuurstudie. INBO.R.2012.5.

http://www.natuurenbos.be/nl-be/natuurbeleid/wildbeheer/beheervisie_everzwijn/

Vliegend hert nu ook in Neigembos!

Al enkele jaren voert het INBO onderzoek uit naar ecologie en verspreiding van vliegend hert in Vlaanderen. Daarbij centraliseert het INBO ook alle waarnemingen van vliegend hert. Een opvallende melding kwam in 2011 van een collega die drie vliegende herten vond in zijn tuin, grenzend aan het bosreservaat Neigembos. Heel merkwaardig want deze waarneming ligt tientallen kilometer verwijderd van alle gekende historische en recente vindplaatsen. Betreft het hier een zeer kleine relictpopulatie die in het verleden over het hoofd werd gezien? Of was het beest meegereisd met treinbielzen die in de tuin werden verwerkt? Ook op andere plaatsen is immers al vastgesteld dat vliegende herten een alternatief habitat hebben gevonden in oude, half-ingegraven treinbielzen. Helaas (voor de kevers althans) is het gebruik van treinbielzen in tuinen wat uit de mode, en worden ze vaak weggehaald. In gekende voortplantingsplaatsen met vliegende herten kan dat een groot probleem zijn.

In ieder geval, in 2012 werd opnieuw minstens één beest gezien in de bewuste tuin. Het regenachtige weer eind juni en begin juli maakte het dit jaar bovendien extra moeilijk om de kever te gaan zoeken. Uit verdere navraag bleek dat er al de voorbije 30 jaar regelmatig vliegende herten waren gezien. Geen toevallige waarneming dus, maar meteen de eerste gekende populatie van Vliegend hert in Oost-Vlaanderen. Eerder waren er al een aantal losse waarnemingen in die provincie maar deze werden steeds aan toevallig transport toegewezen.

In het bosreservaat Neigembos vinden we na 20 jaar nulbeheer al heel wat geschikt habitat voor deze soort (zuidgeëxposeerde hellingen en bosranden met dik ondergronds dood hout). Misschien heeft de kever ook die plekken al gekoloniseerd? Allezins een geval om verder op de voet te volgen.

Thomaes, A.; Beck, O.; Crevecoeur, L.; Engelbeen, M.; Cammaerts, R.; Maes, D. (2007). Het Vliegend hert in Vlaanderen en in het Brussels Gewest: verspreiding en ecologie van een 'bos'soort. Natuur.focus 6(3): 76-82

Vliegend hert : nu ook in de rand van het Neigembos!

Boven: Het geslacht *Ctenophora* (langpootmuggen) bevat heel opvallende soorten waarvan de larven in dood hout leven. Hier zien we *Ctenophora flaveolata*, vorig jaar onder andere gevonden in Wijnendalebos en Meerdaalwoud.

Triaxomera fulvimitrella, een nachtvlinder waarvan de larven leven op zwammen en hout van beuk. Na 70 jaar opnieuw ontdekt in België, in Wijnendalebos.

Een bijzondere langpootmug & nachtvlinder van dood hout in Wijnendalebos

Wat weinigen weten is dat ook de larven van sommige langpootmuggen aan dood hout zijn gebonden. Vooral het geslacht *Ctenophora* bevat een aantal opvallende soorten, waarvan verschillende zijn opgenomen op de Europese indicatorlijst van waardevolle bossen voor dood hout organismen (Speight, 1989). Eén daarvan is *Ctenophora flaveolata*, reeds gekend van een aantal oude bossen zoals Meerdaal, Kluisbos, Makegemse bossen en nu ook door boswachter Koen Maertens gevonden in het bosreservaat van Wijnendalebos.

Nog in Wijnendale loopt er al een aantal jaren een intensieve inventarisatie van nachtvlinders. Daarbij werd in juni 2010 een soort teruggevonden die al 70 jaar niet meer in België was teruggevonden: *Triaxomera fulvimitrella*. Er werden maar liefst 12 exemplaren van deze soort waargenomen: 8 stuks overdag op beukenstammen en 4 tijdens een nachtvangst met licht. De larve van deze soort voedt zich met zwammen en dood hout. De vlinders werden waargenomen in het domeinbosgedeelte, maar aangezien er in het bosreservaat ook veel oude en dode beuken voorkomen mag worden aangenomen dat hij ook in het reservaat voorkomt.

Speight M. (1989) *Saproxyllic invertebrates and their conservation*. Council of Europe, Strasbourg

Wullaert S. (2012) *Triaxomera fulvimitrella* (Lepidoptera: Tineidae) rediscovered in Belgium after almost 70 years of absence. *Phegea* 40 (2) 44-45.

Hazelmuizen: ups en downs...

Om het populatieverloop van de Hazelmuis in Voeren op te volgen worden er door Natuur.studie al sinds 2007 een aantal vaste transecten geïnventariseerd op de aanwezigheid van hazelmuisnesten. In ons vorige nummer vermeldden we al dat 2011 een boerenjaar was met ruim 300 nesten. Alleen al in de transecten in de bosrand van het Veursbos (grotendeels bosreservaat) werden 76 nesten gevonden, dat is meer dan 3 keer zoveel als anders.

De voorlopige resultaten van 2012 laten een sterke terugval vermoeden. Dat was een beetje te verwachten: na een piekjaar als 2011 volgt het jaar daarop een natuurlijke 'correctie'. Hazelmuizen hebben immers een dichtheidsafhankelijke voortplanting en houden zo hun populatie in evenwicht: na het supernajaar 2011 waren er hoge dichtheden in voorjaar 2012, waardoor er automatisch weinig jongen waren in 2012. Bovendien zijn er dit jaar door het natte voorjaar weinig vruchten, wat op zich ook tot een lagere overleving en voortplanting leidt.

Ondertussen loopt ook het genetisch en dispersie-onderzoek verder, en de voorlopige resultaten zijn veelbelovend. Hierover ongetwijfeld veel meer in een volgend nummer van deze nieuwsbrief, wanneer de analyses afgerond zijn. In de marge van het hazelmuisonderzoek werden dit jaar trouwens al op zeer veel plaatsen Grote bosmuizen aangetroffen, een soort die nochtans pas in 2010 werd herontdekt.

Verbeylen G. (2012) *Hazelmuizen in Vlaanderen 2011. Rapport Natuur.studie 2012/1*.

Holle knotbomen hebben ook in Hasselbos interessante bewoners

In het bosreservaat Hasselbos bij Tongeren zijn er veel bomen die holtes bevatten, voornamelijk essen. Om te weten of ook deze holle bomen rijk zijn aan doodhoutkevers zoals in Voeren (zie ook elders in dit nummer) werd door Luc Crevecoeur een verkennend onderzoekje gedaan op één boom, een knotes nabij de bosrand. De opening in de stam was net groot genoeg om de holte, gevuld met vochtige molm, met de hand te bereiken en een kleine vangbeker te plaatsen. Het resultaat van dit experiment was een onverhoopt groot succes. Op twee maanden tijd werden er 45 soorten kevers in aangetroffen. De grootste was *Veilleius dilatatus*, een kortschildkever van minstens 2 cm groot die leeft in de nesten van de hoornaar. De soort verlaat 's nachts het nest om boomsappen te drinken. Voor zonsopgang is ze terug in het voor haar veilige nest. De laatste jaren is het aantal hoornaarnesten toegenomen en ook deze kever profiteert daarvan. Alleen in Limburg al is hij op 23 locaties gevonden, waar de soort voor 1990 maar van 4 plaatsen in heel België was gekend. Vermoedelijk een combinatie van toename en gericht zoeken is hier de oorzaak. Een andere veel kleinere bewoner was *Berginus tamarisci*. Dit is een nieuwe soort voor België. Het is een kever van ongeveer 1,6mm groot, behorend tot de *Mycetophagidae* (paddenstoelkevers). Zoals zijn naam al laat vermoeden is dit een zuidelijke soort. Ze is algemeen in de landen rond de Middellandse Zee, en werd in 1995 voor de eerste maal in Zuid-Duitsland gevonden. Sindsdien is er een duidelijke opmars naar het noorden bezig. De kevers worden meestal gevonden in vermolmden stammen. In Frankrijk is er een mogelijk verband gevonden met een gal die op de es leeft. De soort is nog niet gekend uit Nederland, in Engeland is er een eerste waarneming in 2008 in Surrey.

Boven: Een holle knotboom in het Hasselbos: in zijn eentje goed voor 45 soorten holtebewonende kevers

Nog een bijzondere paddenstoelkever uit Melisbroek

Niet alleen in de droge bossen zitten interessante kevers. In het Melisbroek, een bijna ontoegankelijk elzenbroekbos, werd er op een zwarte els verschillende exemplaren van *Abdera flexuosa* gevonden. Dit is de tweede bekende recente waarneming uit Vlaanderen, net als de vorige werd de soort samen met *Mycetophagus multipunctatus* gevonden. De kever staat op de Duitse Rode Lijst als bedreigd. In Nederland bekend uit twee provincies.

Bosreservaat Bulskampveld is een paddenstoelenhotspot

Enkele jaren terug al berichtte onze betreurde collega Ruben Walley over de hoge mycologische waarden van het bosreservaat in Bulskampveld. Na zijn overlijden namen de mycologen van de Paddenstoelwerkgroep Meetjesland de draad weer op, en voeren al enkele jaren regelmatig inventarisaties uit in het bosreservaat. In totaal vonden ze al tegen de 200 soorten. Daarbij zitten heel wat bijzondere saprotiefen van natte omstandigheden zoals Moeraszwavelkop (*Psilocybe elongatum*), Moerasbundelzwam (*Pholiota myosotis*), Veenmosgrauwkop (*Tephrocybe palustre*) en Moerasmollisia (*Mollisia palustris*). Daarnaast vonden ze er ook veel zeldzame mycorrhizasorten, die vooral gebonden zijn aan de schrale, strooiselarme vijveroevers en -dijkjes, eilandjes en dreefbomen. Op de verhoogde bermen en dreven vonden ze al 7 vezelkoppen, 10 melkzwammen, 18 russula's, 8 boleten en 13 gor-

Onder: *Berginus tamarisci*, een zuidelijke soort, voor het eerst bij ons waargenomen in een holle boom in Hasselbos.

De begroeide vijveroevers, eilandjes en dreven van de Aanwijspotten in Bulskampveld zijn een 'hotspot' voor zeldzame paddenstoelen.

dijnzwammen. Een greep uit de indrukwekkende soortenlijst: kleine sparrenrussula (*Russula nauseosa*) en Roze russula (*R. velutipes*), Pluizige (*Cortinarius comptulus*), Roodschubbige (*C. bolaris*) en Streephoedgordijnzwam (*C. striaepilus*), Blauwzwarte (*Entoloma corvinum*) en Bruine zwartsneesatijnzwam (*E. caesiocinctum*).

Verder vonden ze er ook een aantal soorten houtzwammen zoals dunne weerschijnzwam (*Inonotus cuticularis*) en geelvlekkige kogelzwam (*Camarops lutea*), indicatoren van een rijke houtzwammenlocatie. Meest bijzonder was de waarneming vorig jaar van een nieuwe soort gordijnzwam voor Vlaanderen: *Cortinarius subtortus*. De soort werd gevonden in een oude beukendreef die grenst aan een jonger

beukenbestand. Deze soort werd ondertussen nog één keer gevonden (Schuurlo-Aalter). De conclusie is dat het gebied, zoals ook al vroeger door Ruben werd opgemerkt, een belangrijke 'hotspot' is voor zeldzame paddenstoelen. Een aantal kappingen die in het gerichte reservaat waren voorzien in het kader van de natuurinrichting (openkappen vijvers) zijn trouwens in het licht van deze nieuwe vondsten wat bijgesteld.

Vandekerkhove K. 2006. Paddenstoelen in bosreservaat Bulskampveld. *Bosreservaten-nieuws* 6, 15.

Russula poikilochroa, een nieuwe soort voor Vlaanderen, voor het eerst gevonden in het bosreservaat Jongenbos.

... en zo ook het bosreservaat Jongenbos

Ook de Limburgse mycologen lieten zich niet onbetuigd. Eén van de reservaten die zij inventariseerden was Jongenbos. Dit blijkt eveneens een echte 'hotspot' voor *mycorrhizapaddenstoelen* te zijn. Vooral de zone in de buurt van de Winterbeek, met veel opslag van inheemse populieren steekt er bovenuit. In 2010 en 2011 vonden ze er al tal van zeldzaamheden zoals *Lactarius azonites*, *Amanita franchetii*, *A. lividopallescens*, *A. argentea* en *A. virosa*. De plek is ook gekend voor zijn vele zeldzame russula's zoals *Russula melitodes*, *R. melliolens*, *R. pelargonia*, *R. anthracina*, *R. pseudointegra* en *R. virescens*. Ook *Russula roseicolor* werd er gevonden. Deze soort is maar van één andere plek in Vlaanderen gekend. In Nederland en Duitsland is deze soort zelfs nog nooit gevonden.

Het meest bijzonder was echter de recente ontdekking van een nieuwe soort russula voor Vlaanderen: *Russula poikilochroa*. Voor alle zekerheid werden een aantal gecollecteerde exemplaren genetisch gescreend door de Duitse mycoloog Felix Hampe, die alle twijfel wegnam: het betreft wel degelijk deze soort, die heel wat verschillende kleurvariëteiten kan vertonen. Het is een zuidelijke soort, die nog nooit eerder bij ons, noch in Nederland en Duitsland is gevonden. Dit is dus de meest noordelijke vindplaats van deze paddenstoel.

Met dank aan Koen Van den Berge, René Janssen, Jim Casaer, Arno Thomaes, Koen Willems, Koen Maertens, Steve Wullaert, Goedele Verbeylen, Luc Crevecoeur, Ronny Boeykens en Etienne Vanaelst voor hun inbreng bij dit artikel.

In memoriam Jos Van Slycken

*In gedachten verzonken of genietend van
het uitzicht in het oerbos
Rajhenavski Rog, Slovenië.*

Op 12 juli is Jos Van Slycken heel onverwacht en na een korte ziekte overleden. Jos was van 1993 tot de fusie met het IN (en de oprichting van het INBO) directeur van het IBW. In deze functie heeft hij een heel belangrijke rol gespeeld bij het opstarten van het bosreservatenonderzoek.

Hij zorgde er voor dat in 1995 de onderzoeksopdracht bosecologie (waarin het bosreservatenprogramma kadert) aan het instituut werd opgestart, en werkte administratief en inhoudelijk mee aan de uitbouw van het onderzoeksprogramma. Hij vond hiervoor binnen de overheid ook de noodzakelijke extra middelen. Zonder Jos zou het bosreservatenprogramma er nooit gekomen zijn.

Iedereen wist dat Jos een boontje had voor de veredeling van populieren, het onderzoeksthema waar hij zelf ruim 15 jaar aan meewerkte als onderzoeker. Het zou hem echter tekortdoen mocht hij in de toekomst nog enkel hiermee geassocieerd blijven. Jos zijn interesse ging veel breder, niet alleen binnen het instituut (wildbeheer- en visserijonderzoek, bosvitaliteit, bodemprofielen), maar ook daar buiten: oude pluimveerassen, de restauratie van een kerkorgel, een goede jenever,...

Ook de bosreservaten droeg hij een warm hart toe. Vorig jaar nog nam hij deel aan een thema-excursie rond bosreservaten van Bos+ (de vroegere VBV) met een bezoek aan het bosreservaat Kersselaerspleyn in het Zoniënwood. Hij luisterde geïnteresseerd naar de uitleg van zijn 'poulains'. Hij was een man van weinig woorden maar zijn glimlach en het bemoedigende schouderklopje achteraf gaven aan dat hij het goed vond...

Jos is 62 jaar geworden. Wij hadden hem graag eind dit jaar, bij zijn pensionering, uitgebreid in de bloemetjes willen zetten en bedanken voor zijn jarenlange inzet, ook voor het bosecologisch onderzoek. Met dit huldebeton willen we dat postuum doen.

Beste Jos, het is zo jammer dat we u niet zelf meer kunnen zeggen, maar via deze weg: heel erg bedankt voor uw inzet, uw interesse en het vertrouwen.

Namens het hele onderzoeksteam

Kris Vandekerkhove

Een geïnteresseerde bezoeker bij de
excursie van Bos+ in het bosreservaat
Joseph Zwaenepoel
(Zoniënwood, oktober 2011)